

SPLITSKI NADBISKUP ARNIR U POVIJESNIM VRELIMA I LITERaturi

UDK: 929:262.12Rainerius
Primljeno: 15. 7. 2012.
Izvorni znanstveni rad

IVAN ARMANDA
Frankopanska 26
Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*
10000 Zagreb, HR

Na temelju objavljenih izvora i literature donosi se sustavan kritički prikaz života i djelovanja splitskoga nadbiskupa Arnira (Rajnerije), koji se smješta u crkveni i društveni kontekst svojega doba. Analiziraju se njegovi odnosi prema sufraganskim biskupima Splitske metropolije, papi Aleksandru III. i caru Emanuelu Komnenu, te sve ono što je poduzeo s ciljem da Splitska metropolija dobije primacijalni status. Posebna pozornost posvećena je njegovoj mučeničkoj smrti, s kritičkom analizom pisanja nekih autora o tome.

Ključne riječi: nadbiskup Arnir, papa Aleksandar III., putovanje u Konstantinopol, Splitska metropolija, naslov primasa (primacijalni status), nadbiskupovo mučeništvo

Talijanski kamaldoljanin Rajnerije, kog su u Splitu skraćeno nazivali Arnir, najprije je upravljao biskupijom u gradu Calliju, a potom je premješten na splitsku nadbiskupsku i metropolitansku stolicu, gdje se za života svrstao među najznačajnije nadbiskupe, a nakon mučeničke smrti zaslužio štovanje i naslov svetca. Najstarije podatke o njemu donosi Toma Arhidakon, koji ima izrazito pozitivno mišljenje o Arniru.¹ Slično ga je doživio i D. Farlati,² a T.

Smičiklas donio je nekoliko dokumenata vezanih uz njega.³ U prošleme i ovom stoljeću o Arniru je pisalo više autora, bilo kao o zasebnoj temi, bilo u okviru šire tematike kojom su se bavili. L. Katić posvetio mu je godine 1961. deseti nastavak svoje studije o povijesti Splitske (nad)biskupije u *Službenom vjesniku biskupije splitske i makarske*, pokušavši ga smjestiti u širi povijesni kontekst, pokazujući razumijevanje za nadbiskupa i njegove stavove,⁴ dok je I. Pivčević, vjerojatno potaknut lokalpatriotskim osjećajima, zauzeo blago negativan stav prema Arniru, gotovo nastojeći opravdati ili barem razumjeti Poljičane glede njegova ubojstva. Stoga je bio sumnjičav i prema izvještaju Tome Arhiđakona.⁵ I. Ostojić spominjao ga je baveći se poviješću metropolitanskoga Kaptola u Splitu,⁶ E. Peričić pišući o barskome nadbiskupu Grguru,⁷ a S. Kovačić u kontekstu prikazivanja povijesti Splitske metropolije u dvanaestom stoljeću.⁸ N. Klaić zauzela je ne samo oštar nego i izrazito negativan i pristran stav prema nadbiskupu.⁹ Na njezino se pisanje, među ostalim, osvrnula i M. Matijević-Sokol analizirajući pisanje Tome Arhiđakona o nadbiskupu Arniru.¹⁰ I. Majnarić govorio je o njemu u dotad zanemarivanom i gotovo nepoznatom kontekstu legatske službe,¹¹ a M. Kuvacić u kontekstu odnosa Splita i Poljica.¹² Proučivši izvore i obilnu literaturu, u ovom članku donosim cjelovit prikaz Arnirova života i djelovanja, pri čemu je neizbježan kritički osvrt na pisanje pojedinih autora i argumentirano sučeljavanje s nekim njihovim stajalištima.

CRKVENO-POVIJESNI KONTEKST U KOJEM ARNIR DOLAZI NA ČELO SPLITSKE NADBISKUPIJE

Toma Arhiđakon pripovijeda kako su splitski kanonici, nakon neuspjela pokušaja dovođenja kardinala Alberta na splitsku nadbiskupsku stolicu, zatražili od pape Aleksandra III. da im on pošalje nadbiskupa. Papa je posvetio dotadašnjega kurijalnog kapelana Girarda iz Verone i poslao ga u Split. Po dolasku u Split dočekao ga je zahtjev da pođe u Konstantinopol i iskaže vjernost bizantskome caru, jer su u to doba Split i Dalmacija bili podvrgnuti Bizantskome Carstvu. Girard je to odbio, što je, uz još neke nesuglasice sa Splicićanima, rezultiralo njegovim premještanjem na čelo sipontinske Crkve, ali bez oduzimanja uprave splitskom Crkvom.¹³ Da nije htio poći u Konstantinopol, razaznaje se iz jednog Girardova pisma splitskome Kaptolu datiranog oko godine 1170./71. Pismo je uputio iz talijanskoga grada Verule (Feroli), gdje se tada nalazio.¹⁴ U Split se najvjerojatnije

više nikada nije vratio, jer ga diplomatska građa nakon godine 1171. ne spominje na službi splitskoga nadbiskupa.¹⁵

Premda je Girard, prema Tomi Arhiđakonu, i nakon premještanja na novu službu zadržao upravu Dujmovom Crkvom, za Splitsku je nadbiskupiju u praksi nastupilo razdoblje *neformalne sedisvakancije*, jer Girard nije više rezidirao u Splitu, niti je stvarno upravljao Nadbiskupijom. Unatoč tome, Split će novoga nadbiskupa dobiti tek nakon što je Girard oko godine 1175. preminuo.¹⁶

Nakon Girardove smrti, kako nam prenosi Toma Arhiđakon, ostalo se pri odluci *cijele splitske crkve da nikoga ne izaberu nego da od Apostolske stolice zatraže prikladna pastira*.¹⁷ Stoga su SPLICANI poslali papi Aleksandru III. izaslanstvo koje su činila dva svećenika, od kojih nam je imenom poznat samo Jonije. Zamolili su Papu da imenuje novoga splitskoga nadbiskupa, a on je rješenje tog pitanja odlučio povezati sa rješenjem sukoba između Arnira, tadašnjeg biskupa talijanskoga grada Callija,¹⁸ i klera njegove biskupije. Naime, kako kaže Toma Arhiđakon, biskup i kler sukobili su se *zbog nekih prava tamošnje crkve*.¹⁹ Kako se nisu mogli dogovoriti, obje strane zatražile su Papin pravorijek, no njihov dugotrajan boravak u kuriji nije polučio uspjeha, pa je Papa odustao od mirenja zavađenih strana i odlučio pronaći drugi način za rješenje problema. Upražnjena splitska nadbiskupska stolica pružila mu je priliku da na diplomatski način riješi problem, a da pritom ne stane ni na čiju stranu ili ikoga kazni. Odlučio je premjestiti biskupa Arnira iz Callija u Split, čime ga je ujedno promaknuo u nadbiskupa i metropolita, odavši mu tako priznanje, a Calliju će dati novoga biskupa. Time je riješio pitanje Splitske nadbiskupije, ali i diplomatski ugasio sukob između biskupa Arnira i klerika Callija koji, kako komentira Toma Arhiđakon, *premda su ga progonili mržnjom i vrijeđanjima, vratili su se kući veoma ražalošćeni što su izgubili pastira*.²⁰

Nažalost, o Arnirovu životu prije imenovanja splitskim nadbiskupom ne znamo mnogo. Bio je monah, a prema Farlatiju i poglavar kamaldoljanskog samostana *Fonte Avellano* na brdu Catria, gdje je proboravio tridesetak godina. Kad je imao oko 55 godina, Papa ga je imenovao biskupom obližnjega gradića Callija.²¹ Prema Farlatiju, biskupska mu je služba povjerena godine 1154.,²² a prema M. Matijević Sokol godine 1156.²³ No ni jedno od njih dvoje ne navodi izvore za taj podatak, koji stoga ostaje na razini pretpostavke. Ipak, pruža nam mogućnost da godinu Arnirova rođenja približno stavimo oko 1100.

PUTOVANJE U KONSTANTINOPOL

Godina 1175. kao početna za Arnirovu nadbiskupsku službu u Splitu, premda općenito prihvaćena u historiografiji, nije potvrđena u povijesnim vrelima.²⁴ Ipak, njezina je vjerojatnost vrlo velika, jer Toma Arhidakon kaže da je nadbiskup mučeničku smrt podnio 4. kolovoza 1180., nakon što je pet godina upravljao Nadbiskupijom.²⁵ Prihvatimo li te njegove podatke kao vjerodostojne i točne, za što ne vidimo prepreka, onda je godina 1175. točna, ili barem najvjerojatnija, kao početna godina Arnirove nadbiskupske službe u Splitu.²⁶

Novi splitski nadbiskup primio je od Pape palij kao znak metropolitanske vlasti i krenuo prema Splitu sa svojom pratnjom. Kako je imao mnogo dragocjenosti, a bojava se gusarskih napada, zaustavio se u Ravenni i ondje samostanu sv. Marije povjerio na čuvanje *mnogo srebrnih posuda, novac i skupu biskupsku odjeću*.²⁷ Nakon toga brodom je krenuo prema Splitu, gdje su ga kler i vjernici dočekali *s velikom radošću*, kako to kaže Toma Arhidakon, i dodaje: *Crkvu je počeo voditi veoma razborito, ispravljati ponašanje klerika, narod poučavati primjerima koji donose spasenje i budnom brigom povećavati imutak crkve*.²⁸

Kako smo već vidjeli, Splićani su se sukobili sa svojim nadbiskupom Girardom jer nije htio otići u Konstantinopol i položiti Caru zakletvu vjernosti. Isti zahtjev Splićani su iznijeli i pred svojega novog nadbiskupa Arnira, koji je pristao poći u Konstantinopol. S nekoliko gradskih velikaša otputovao je caru Emanuelu Komnenu, koji ga je *uz počasti primio, dostojno i obilno podmirivao troškove njegova boravka na carskom dvoru, pri odlasku ga obdario sa mnogo najdragocjenijih darova*, pa se Arnir u Split vratio *radostan i bogat*.²⁹

Arnirov put u Konstantinopol Toma Arhidakon ne datira pobliže, dok Farlati i Katić kažu da se zbio nakon Arnirova povratka iz Rima 1179. godine.³⁰ Premda ne spominje točnu godinu, njihovu je mišljenju blizak i Pivčević, koji, posve neopravdano i bez argumenata, Arnirovo putovanje u Konstantinopol povezuje s njegovim zalaganjem oko rješavanja nekih posjedovnih pitanja Splitske nadbiskupije.³¹ Vjerojatno ih je svu trojicu na krivi trag zavelo Arhidakonovo spominjanje putovanja u Konstantinopol neposredno prije izvještaja o nadbiskupovoj borbi za crkvene posjede, koju je platio životom,³² ali još više jedno pismo cara Emanuela Komnena iz ožujka 1180., kojim on svojem namjesniku Rogeriju naređuje neka prisili sve one koji su oteli neka dobra Splitske nadbiskupije, da ih vrate.³³

Što se tiče Tome Arhidakona, poznato je da on, pišući o pojedinim biskupi-

ma i nadbiskupima, nije toliko vodio računa o kronološkom slijedu događaja u njihovu životu, koliko o povezivanju građe u srodne cjeline, a glede spomenutoga pisma cara Emanuela, njega ne treba izravno povezivati s Arnirovim putovanjem u Konstantinopol, koje se moralo zbiti ranije. Naime, Splićanima je bilo jako važno da njihov nadbiskup ode u Konstantinopol na poklonstvo caru Emanuelu Komnenu, zbog čega su se ozbiljno sukobili s nadbiskupom Girardom, koji je to bio odbio. Sasvim je logično da su to, za njih tako važno pitanje istaknuli novome nadbiskupu čim je godine 1175. došao u Split. Uzevši u obzir činjenicu da je nadbiskup odlučio udovoljiti njihovoj želji, zasigurno nije dugo odgađao putovanje, nego se nedvojbeno nedugo nakon dolaska u Split uputio u Konstantinopol. Stoga smatram točnim pisanje I. Majnarića, koji to putovanje smješta u drugu polovicu 1175. ili prvu polovicu 1176. godine.³⁴ Pritom treba napomenuti da se nadbiskup najkasnije 5. svibnja 1176. nalazio u Splitu, kako to proizlazi iz jednog pisma pape Aleksandra III. datiranog upravo navedenog dana.³⁵ Ako k tome dodamo činjenicu da je car Emanuel Komnen sredinom godine 1176. poduzeo vojnu protiv maloazijskoga seldžučkog sultana Kilidž Arslana, onda Arnirov put u Konstantinopol nedvojbeno treba staviti u već spomenuti raspon između druge polovice 1175. i prve polovice 1176. godine.

Arnirov put u Konstantinopol treba promatrati i kroz prizmu odnosa crkvenih i svjetovnih vlasti. Naime, nadbiskup Arnir, premda sačuvani izvori o tome ništa ne govore, zasigurno nije otputovao u Konstantinopol bez dopuštenja pape Aleksandra III., pa čak i dogovora s njim. Opravdana je Majnarićeva pretpostavka da su njih dvojica govorili o tome i prilikom Arnirova imenovanja splitskim nadbiskupom, kada mu je Papa dodijelio i legatski naslov, koji mu je omogućio da pred carem Emanuelom Komnenom nastupa kao značajan predstavnik Katoličke crkve na području bizantske Dalmacije. No, osim za utvrđivanje dobrih odnosa s Emanuelom Komnenom, Arnirovo putovanje u Konstantinopol papi Aleksandru III. moglo je ujedno poslužiti i kao svojevrsni latentni politički pritisak na cara Fridrika I. Barbarosu.³⁶

SLUČAJ HVARSKOGA BISKUPA MARTINA I SENJSKOGA BISKUPA MIREJA

Jedan od prvih problema koji je Arnira dočekao po dolasku u Split, bilo je pitanje hvarskoga biskupa Martina. Toma Arhiđakon pripovijeda da je spome-

nuti biskup bio već star i da ga je obuzela *neka bolest te se ponašao kao da je bez razuma*, a kako njegovi vjernici više nisu htjeli podnositi *njegovu bezumnost*, svrgnuli su ga i došli u Split, gdje su za svojega novog biskupa *izabrali Lukara, sina Dujma Čikle, arhidakona splitskoga*. Potom su ga predstavili Arniru, koji ga je zaredio za biskupa.³⁷

No nakon što je svrgnuti biskup Martin ozdravio, potužio se papi Aleksandru III. zbog nepravde koja mu je nanesena, nakon čega je Papa naredio da se Lukar svrgne i Martin ponovno uspostavi na biskupsku stolicu koja mu je nepravедno i nezakonito oteta.³⁸ Ne znamo kako je sve to utjecalo na nadbiskupa Arnira, premda se iz jednog Papinog pisma od 5. svibnja 1176. može naslutiti da je imao određenih problema.³⁹ Ipak, slučaj se nije negativno odrazio na njegov odnos prema Papi.

Osim s hvarskim biskupom, Arnir se sukobio i sa senjskim biskupom Mirejem. Istini za volju, problemi su se javili još u doba Arnirova prethodnika, nadbiskupa Girarda, što se vidi iz pisma kojim Papa poziva Mireja na poslušnost njegovu metropolitu Girardu, napominjući da su i Mirejevi prethodnici bili poslušni splitskim nadbiskupima.⁴⁰ Sačuvana povijesna vrela ne otkrivaju nam oko čega je izbio spor između senjskoga biskupa Mireja i splitskoga nadbiskupa Girarda,⁴¹ no on se Girardovim odlaskom iz Splita ni njegovom smrću nije ugasio, nego je tinjao, a potom ponovno planuo u doba Arnirove nadbiskupske službe. Iz povijesnih se vrela dade zaključiti da je dugotrajni spor rezultirao time da je Mireju oduzeta biskupija i svi prihodi, zbog čega se on žalio Papi, koji je potom splitskome nadbiskupu Arniru kao mjerodavnome metropolitu vratio stvar na ponovnu istragu. Svojevrni ponovljeni postupak okončan je oko godine 1178. tako što je Arniru pošlo za rukom da se stranke u sporu nagode, što su odobrili i ostali biskupi metropolije. Nagodbom je senjski biskup dobio senjski i gacki arhiprezbiterat, a ninski biskup lički arhiprezbiterat. Arnir je potom, prema Papinoj uputi, vratio Mireju njegovu biskupiju sa svim prihodina, a on je, baš kao i ninski biskup, položio prisegu da će se držati postignute nagodbe. No Mirej je prekršio prisegu i uložio utok Papi, o čemu je očito bio obaviješten i nadbiskup Arnir, koji stoga piše Papi zahtijevajući potvrdu postignute nagodbe i odbijanje daljnjih Mirejevih utoka. Samog pak Mireja nadbiskup Arnir opisuje kao čovjeka nestalne i prevrtljive naravi.⁴² Pismo sa sličnim prijedlogom Papi je u ime ninskoga biskupa Mateja uputio i neki Nikola, kojeg je Smičiklas smatrao papinskim izaslanikom.⁴³ No, spor ni

tada nije okončan, nego se nastavio sve do 1185., kad je na splitskoj sinodi riješen preraspodjelom jurisdikcijskih ovlasti i osnivanjem Krbavske biskupije.⁴⁴

TEŽNJE PREMA NASLOVU PRIMASA

Toma Arhiđakon piše da je u prvoj polovici 12. st. zadarski biskup Miha odlučio uskratiti poštovanje Splitskoj metropoliji i izuzeti se iz njezine jurisdikcije.⁴⁵ Premda do toga tada nije došlo, pomnim iščitavanjem povijesnih vrela dade se zaključiti da su zadarski nadbiskupi, nedvojbeno po nagovoru i uz potporu Mlečana, sve više isticali svoju neovisnost o Splitskoj metropoliji, i to do te mjere da su se počeli nazivati nadbiskupima, premda im Rim još nije bio odobrio odcjepljenje od Splitske metropolije i uzdizanje na status nadbiskupije. Pritom im je na ruku išla duga sedisvakancija, tj. upražnjenost splitske nadbiskupske, a time i metropolitanske stolice nakon bijega nadbiskupa Manasesa iz Splita godine 1114., ali i činjenica da se Split, zbog pada pod bizantsku vlast, našao u drugoj državi. Slično je bilo i sa srednjodalmatinskim otocima Hvarom, Bračom i Visom, koji su od starine pripadali Splitskoj nadbiskupiji, ali su ih Mlečani između 1135. i 1146. osvojili, pa su se tako i oni našli u drugoj državi, u kojoj nije bilo i središte nadbiskupije kojoj su pripadali. Stoga su ih Mlečani ubrzo i crkvenopravno odvojili od Splita, formiravši na njima posebnu biskupiju. Konačno je papa Anastazije IV. bulom od 13. listopada 1154. za biskupije mletačkoga dijela Dalmacije ustanovio novu, Zadarsku metropoliju, a zadarskoga nadbiskupa Lampridija imenovao je metropolitom i poslao mu palij. Pirova pobjeda Zadrana očitovala se već slijedeće godine, 1155. kad su Mlečani od novoga pape Hadrijana IV. isposlovali da novu Zadarsku metropoliju podvrgne primacijalnoj vlasti mletačkog patrijarha.⁴⁶

Značajno smanjivanje područja Splitske metropolije nedvojbeno je negativno djelovalo na Splićane, posebno na crkvene krugove, koji stoga teže reafirmaciji svoje crkvene pokrajine, pa čak i njezinu uzdizanju na viši, primacijalni status. U tom pogledu zanimljiva je činjenica da su tri splitska nadbiskupa zaredom u doba pape Aleksandra III. (1159. - 1181.) nosili naslov legata Apostolske Stolice. Bili su to Petar Lombardanin (1161. - 1166.), Girard (1167. - 1175.) i Arnir. U potpunosti se slažemo sa S. Kovačićem koji ne sumnja da je Papa spomenutim nadbiskupima podjeljivao legatski *naslov i službu zbog izvanrednih prilika u kojima se tada općenito nalazila Crkva u dobrom dijelu*

Evrope i u kojima je djelovala Sveta Stolica, a poglavito zbog političkog stanja u južnim hrvatskim krajevima u vrijeme kad je pravoslavni Bizant zavladao širokim područjem istočno od rijeke Krke, a Split postao sjedištem bizanstkog carskog upravitelja, no također dodaje da su spomenuti splitski nadbiskupi, kao papinski legati, vršili crkvenu vlast višu od metropolitanske i na području, koje je prelazilo granice njihove metropolije, što je u Splitu, zacijelo, doživljeno kao neka vrsta nadoknade za izgublenu ulogu, koju je nekoć imala velika salonitansko-splitska metropolija.⁴⁷

No takvo rješenje, ako je i bilo rješenje, nije moglo biti trajno. Povijesna vrela svjedoče da su splitski nadbiskupi, a posebno Arnir, počeli težiti postizanju primacijalnog naslova pod kojim bi okupili ondašnje dalmatinske metropolije, osim zadarske, koja je potpala pod jurisdikciju mletačkoga patrijarha. Prilika za prve konkretnije korake u tom pravcu Arniru se pružila na sinodi crkvenih dostojanstvenika Gornje i Donje Dalmacije. Naime, pošto je izbio spor između Splitske i Zadarske nadbiskupije oko jurisdikcijske nadležnosti nad Hvarskom biskupijom, kako bi se riješilo to pitanje, Papa je u drugoj polovici kolovoza 1177. uputio u Dalmaciju svoga legata Rajmunda de Capelli.⁴⁸ Zanimljivo je da je taj kurijalni podđakon već ranije te godine prolazio kroz Dalmaciju. Svjedoče nam to povijesna vrela, koja govore da su ga potkraj lipnja ili početkom srpnja 1177., na povratku s misije u Sicilskoj Kraljevini, negdje u blizini Šibenika opljačkali gusari, koji su mu ukrali veću svotu srebrnih maraka, papinska pisma i pisma kralja Vilima II. Papi. Papa je 23. srpnja oštro reagirao, naredivši splitskome nadbiskupu Arniru i trogirskome biskupu neka od Šibenčana traže povrat ukradenih stvari, prijeteci u suprotnome razbojnicima najstrožim crkvenim kaznama.⁴⁹

Rajmund de Capella odlučio je okupiti 1. rujna 1177. u Splitu sve crkvene velikodostojnike Gornje i Donje Dalmacije te na sinodi riješiti spor između Splitske i Zadarske nadbiskupije.⁵⁰ Taj njegov pokušaj nije međutim uspio, jer na sinodu nije došao zadarski nadbiskup Lampridije, pravdajući svoj izostanak pritiscima Zadrana i Mlečana, zbog čega je preko Splićana molio Rajmunda da odgodi održavanje sinode.⁵¹ Premda joj nisu nazočili svi dalmatinski prelati, sinoda je ipak održana, o čemu svjedoči i jedno pismo nadbiskupa Arnira, koje nam prenosi Farlati, a iz kojega se vidi da su u radu sinode sudjelovali biskupi Knina, Nina, Skradina, Trogira i Hvara.⁵² Na samoj pak sinodi vjerojatno se raspravljalo i o drugim disciplinskim, administrativnim i teološkim pitanjima,

a ne samo o pitanju jurisdikcije nad Hvarskom biskupijom koje je, kako smo vidjeli, ostalo neriješeno, zbog čega je Papa već 1180. u Dalmaciju uputio novoga legata, Teobalda.⁵³

Ubrzo nakon splitske sinode iz 1177. u nastojanja da splitski nadbiskup dobije primacijalni status aktivno se uključio barski nadbiskup Grgur.⁵⁴ Premda ga je ponajprije vodila želja da njegova biskupije bude uzdignuta na status nadbiskupije i metropolije, Grgurovi postupci itekako su išli na ruku težnjama splitske Crkve za postizanjem primacijalnog statusa. Već godine 1177. Grgur je nadbiskupu Arniru uputio pismo u kojem, pozivajući se na stare dokumente i pisma svojih predšasnika, ukazuje na drevnost dukljansko-barske nadbiskupije te ustvrđuje *da je salonitanska crkva nekada držala vlast i prvenstvo nad čitavom Dalmacijom i da je dukljanska crkva, koje je nasljeđe barska crkva pravednom odlukom prenijela na se, postala metropolijom uz pristanak spomenute salonitanske crkve sačuvavši poštovanje prema svojoj matici.*⁵⁵

Iz nastavka Grgurova pisma razvidno je da je nadbiskup Arnir poslao k njemu dvojicu glasnika, očito s jasnim uputama i prijedlozima glede suradnje na obostranu korist barske i splitske Crkve. Nakon razgovora s njima i uvaživši njihove *vruće molbe*, Grgur nadbiskupu Arniru poručuje da je odlučio priznati splitsku Crkvu *za majku i glavaricu i njoj kao osobitoj glavarici iskazivati dužnu čast i poštovanje.*⁵⁶ No, zauzvrat traži od Arnira da mu pomogne isposlovati kod Pape palij, što je ujedno značilo uzdizanje njegove biskupije na metropolitanski status, napominjući da će to biti na korist ne samo barskoj Crkvi nego i salonitansko-splitskoj metropoliji i njezinim natpastirima.⁵⁷ Takav stav odgovarao je Arniru i podudarao se s njegovim planovima, pa je stoga vrlo vjerojatno da je kod pape Aleksandra III. zagovarao Grgurov plan o uzdizanju barske Crkve na metropolitanski status. Tu pretpostavku sugerira i činjenica da je upravo papa Aleksandar III., s kojim je Arnir uvijek bio u jako dobrim odnosima, dodijelio barskoj Crkvi toliko željeni metropolitanski status, što se vidi iz jednoga Grgurova pisma iz 1178./79. godine. U tom pismu, koje je uputio već spomenutim posrednicima između njega i Arnira, Grgur se naziva barskim nadbiskupom, ali također naglašava i da će ispuniti svoj dio dogovora i zagovarati interese splitske Crkve kod Pape, kojemu se uskoro nada osobno otputovati.⁵⁸

Što se tiče Arnira, on je odličnu priliku za zagovaranje uzdizanja barske Crkve na metropolitanski status imao u ožujku 1177., kada se na Visu susreo

s papom Aleksandrom III. i otpratio ga do Zadra.⁵⁹ Njihov idući osobni susret dogodio se godine 1179. na Trećem lateranskom koncilu, na kojem su, osim mnoštva biskupa i opata, sudjelovali poslanici gotovo svih zapadnih vladara i mnogih knezova. Arnir je negdje u posljednjim mjesecima godine 1178. pozvao u Split svoje sufragane, tj. kninskoga, senjskoga, ninskoga, skradinskoga i trogirskoga biskupa, kako bi se dogovorili oko putovanja na opći Koncil.⁶⁰ No Koncilu su, osim Arnira, prisustvovali još samo ninski biskup Matej i skradinski Mihovil.⁶¹ Koncilske odluke potpisao je 291 biskup, a među najvažnijima su svakako one kojima se za valjan izbor novoga Pape traži dvotrećinska većina kardinalskih glasova, a za vršenje biskupske službe najmanje 30 godina života. Određeno je i da se pri svakoj katedri postavi učitelj koji će besplatno poučavati klerike i ostale siromašne đake, a zabranjeno je gomilanje crkvenih službi. Koncil se bavio i albigenzima, kojima je izrečena kazna ekskomunikacije, baš kao i onima koji ih na bilo koji način budu pomagali.

Nažalost, povijesna vrela ne govore nam je li barski nadbiskup Grgur uistinu otputovao papi, kako je planirao, pa stoga ne znamo ni je li imao prilike zastupati interese splitske Crkve, ali ipak znamo da Arnir nije doživio uzdizanje Splitske metropolije na primacijalni status.

MUČENIČKA SMRT

Više negoli njegovim životom historiografija se bavila mučeničkom smrću nadbiskupa Arnira, zbog koje mu je puk odmah nakon smrti počeo iskazivati štovanje. Najstariji, ujedno i jedini izvor koji o tome imamo, jest pisanje Tome Arhiđakona. On, kao svojevrсни uvod u epizodu o nadbiskupovu ubojstvu, kaže da Arnir kao *čovjek veoma postojan i neustrašiv, nije dopuštao da se narušavaju prava i oduzima crkvena imovina*.⁶² Potom nastavlja s opisivanjem nadbiskupove mučeničke smrti, za koju kaže da se dogodila 4. kolovoza 1180. Prema Tomi, Arnir je otišao na brdo Mosor *tražiti neka crkvena imanja koja su Slaveni otili i držali*.⁶³ Dok je s pratnjom obilazio i označavao posjede, suprotstavio mu se Nikola Kačić sa svojom rodbinom. Mnoštvo naroda ubrzo je okružilo nadbiskupa i verbalno ga napalo, tvrdeći da su zemlje koje svojata njihove, te da mu neće dopustiti da im ih otme. Zaprijetili su mu da će mu, ako se ne povuče, taj dan biti posljednji u životu. No nadbiskup, *budući da je bio veoma ustrajan, nije se preplašio njihovih riječi, nego im nesputanim i*

*snažnim glasom odgovori: Nije to vaša zemlja, kako tvrdite, nego je to posjed crkve blaženoga Dujma, kojom ste se vi sve do sada protuzakonito koristili. Na te riječi čitavo mnoštvo Slavena zgrabi kamenje i počne ga kamenovati. Tako su dugo desnicama bjesnili i divljali, dok se nisu razišli ostavljajući mrtvo tijelo pod golemom gomilom kamenja.*⁶⁴

Ljudi iz nadbiskupove pratnje odmah su se vratili u Split i javili što se dogodilo s nadbiskupom, na što su Splićani pohitali do predjela Mutogras, gdje se zločin, kako to Toma kaže, dogodio i uzeli su nadbiskupovo mrtvo tijelo. Odnijevši ga u Split, sahranili su ga u samostanskoj crkvi sv. Benedikta, izvan gradskih zidina, uz Zlatna vrata.⁶⁵ Splićani su odmah počeli štovati svojega nadbiskupa mučenika i nazivati ga svecem, premda nikada nije službeno bio kanoniziran. S vremenom su i crkvu sv. Benedikta s istoimenim samostanom počeli prema njemu nazivati crkvom i samostanom sv. Arnira. Godne 1444. Juraj Dalmatinac izgradio je uz crkvu sv. Benedikta kapelu u koju je smješten umjetnički izrađen sarkofag sa svečevim posmrtnim ostacima, koji su se ondje nalazili sve dok francuske okupacijske vlasti nisu godine 1806. zatvorile samostan sv. Benedikta. Monahinje su tada Arnirove moći ponijele sa sobom u drugi splitski ženski benediktinski samostan, onaj sv. Marije. No kada je i on 1807./1808. ukinut, svečeve su moći premještene u splitsku katedralu, gdje se i danas nalaze. Što se pak tiče Arnirova prijašnjeg počivališta, sarkofag koji je izradio Juraj Dalmatinac austrijske su vlasti prodale godine 1838. župnoj crkvi u Kaštel Lukšiću, a kapela u kojoj se sarkofag nalazio gotovo je jedini sačuvani dio nekadašnjega samostana sv. Benedikta. Osim nje, sačuvao se još samo zvonik, a sve ostalo je uništeno.⁶⁶

Izvještaj Tome Arhiđakona o mučeničkoj smrti splitskoga nadbiskupa Arnira neki su povjesničari, ne bez razloga, oštro kritizirali, pa čak i osporavali. Najglasniji među njima svakako su bili don Ivan Pivčević i Nada Klaić. Pivčević otvoreno kaže kako ne vjeruje da je Toma *u svemu svomu pripovijedanju vjerodostojan*,⁶⁷ nakon čega se upušta u kratku analizu njegova izvještaja o Arnirovoj smrti. Svoje sumnje u Tomin izvještaj Pivčević temelji na činjenici da Toma prvo kaže kako je nadbiskup pošao na Mosor preuzeti neka dobra splitske Crkve koja su joj Slaveni bili oteli i nezakonito držali, a potom nadbiskupovu smrt smješta na Mutogras, koji je *osrednji, gotovo osamljeni humak ili glavica pri moru na poljičkom primorju između današnjih sela Podstrana i Jesenice*, a od Mosora ga dijele *dvije brdne kosice, koje teku gotovo usporedno sa Mosorom*.⁶⁸

Pivčeviću je dakle sporno i za arhiđakonovu vjerodostojnost kompromitirajuće to što on prvo kaže da je nadbiskup krenuo na Mosor, a potom da je ubijen na Mutograsu, pri čemu njihovu zemljopisnu udaljenost uzima kao dokaz da je arhiđakon negdje pogriješio. Premda je Pivčević dobro uočio spomenuti nesklad u pisanju Tome Arhiđakona, to ipak nije dokaz njegove nevjerodostojnosti, jer Toma nije bio povjesničar u suvremenom smislu te riječi, koji bi stoga kritički propitivao sve dostupne izvore i nastojao što detaljnije raščlaniti događaje. Njegova je namjera bila sažeti i u bitnim crtama prenijeti neke povijesne događaje, pri čemu nije uvijek pazio na detalje. Osim toga, budući da je rođen dvadeset godina nakon Arnirova ubojstva, Toma nam je, s odmakom od nekoliko desetljeća, prenio ono što se tada vjerojatno još uvijek prepričavalo o tragičnom događaju. Pritom je bilo manje bitno je li nadbiskup otišao na Mosor ili na Mutogras, ili je možda krenuo prema Mosoru, ali nije stigao dalje od Mutograsa. Srednjovjekovnome peru važnije je bilo prenijeti činjenicu o nadbiskupovoj mučeničkoj smrti, smještajući ju u širi zemljopisni ambijent, što ostavlja otvorenom raspravu o mjestu događaja, ali ne i o glavnim akterima, pri čemu za same ubojice nikako ne može biti olakotna okolnost to što je Toma Arhiđakon, sam ili prenoseći izjave svojih suvremenika, možda pobrkao Mosor i Mutogras.

Pivčević je gotovo u potpunosti odbacio Tomino pisanje, usredotočivši se isključivo na pitanje mjesta Arnirova mučeništva. Napomenuo je da Arnir zapravo nije ni imao razloga ići na Mutogras, jer je pitanje zemalja koje su u tom predjelu bile otete splitskoj Crkvi već prije bio riješio, kako to proizlazi iz jedne isprave od 7. rujna 1251. koja govori o sporu splitskoga nadbiskupa Rugerija i nekog Nikole, sina Bjeloša Petra. Nadbiskup je potonjega optužio da na Mutograsu nezakonito drži neke zemlje koje pripadaju Splitskoj nadbiskupiji, a ovaj je tvrdio da ih on uživa prema nasljednome pravu. Na to je nadbiskup ustvrdio da su se zbog tih zemalja već sporili nadbiskup Arnir i Nikolin djed, koji se također zvao Nikola, te da je njegov djed u prisutnosti Papina legata predao sporne zemlje nadbiskupu Arniru, tj. Splitskoj nadbiskupiji, što je Rugerije potom dokazao ispravama i izjavama vjerodostojnih svjedoka, pa je spor završio u korist Splitske nadbiskupije.⁶⁹ Budući da se u ispravi navodi kako je sporu između Arnira i Nikolina djeda prisustvovao papinski izaslanik, taj događaj treba smjestiti negdje u godinu 1177., kada je u Dalmaciji uistinu boravio izaslanik Aleksandra III., već spominjani Rajmund de Capella. No ni te

činjenice ne osporavaju arhiđakonovo pisanje, nego ga, dapače, osvjetljavaju, jer je moguće da je nadbiskup svojedobno i u Mutograsu branio posjede svoje Crkve, baš kao i kasnije na Mosoru, pa možda otuda i zbrka između Mosora i Mutograsa, koju uočavamo kod Tome.

Pivčević toga očito nije bio svjestan, nego je, u razjašnjavanju situacije, posegnuo za legendama i usmenim predajama te pokušao, premda ne opravdati, ipak barem razumjeti nadbiskupove ubojice. Samoga Nikolu Kačića prikazao je kao lukava čovjeka, koji je pokušao prevariti nadbiskupa, ali kada mu to nije pošlo za rukom, udario ga je jednom posudom u glavu. Nakon toga je nadbiskup, koji još nije bio zadobio teže rane, krenuo natrag u Split, ali su ga Kačićevi težaci progonili kamenjem. Od posljedica ranjavanja, nadbiskup je, stigavši do Mutograsa, klonuo i ondje preminuo. Uspoređujući narodne predaje i arhiđakonovo pisanje, Pivčević dolazi do zaključka da je Arnir u selu Dubravi zadobio smrtne rane, kojima je podlegao stigavši do Mutograsa.⁷⁰ Što se pak tiče Tome Arhiđakona, Pivčević smatra da je on nadbiskupovo ubojstvo smjestio izravno na Mutogras *da uzmogne Hrvate prikazati takim krvolicima, koji nijesu bili zadovoljni sve dok nijesu vidjeli sveca zasuta pod gomilom kamenja.*⁷¹ Kao da su ljepšu sliku ostavili oni koji, prema Pivčevićevu opisu događaja, progone nadbiskupa kamenjem i udaljavaju se tek nakon što su mu nanijeli smrtne rane, ostavljajući ga da se tako ranjen *dovuče* do Mutograsa i ondje izdahne!

Kod Pivčevića je zanimljiv i njegov osobni stav prema nadbiskupu Arniru, jer se kreće od tvrdnje da je nadbiskup bio zaveden jednom krivotvorenom ispravom, kojom je dokazivao vlasništvo nad spornim zemljama, a o čemu će biti riječi u nastavku ovoga članka, pa do svođenja njegove ličnosti na puki instrument u rukama bizantskih vladara. Naime, Pivčević prvo kaže da je Arnir *zaveden onom krivotvorenom listinom, pošao u dobroj vjeri i dalje nego smio*, da bi nakon nekoliko redaka ustvrdio: *Meni se sve nekud pričinja da uzrok svečevoj smrti ima dubljeg i zamašnijeg korijena nego li je šaka zemlje kako bi to htio Toma arhidijakon, koji nam je i jedini izvor u toj stvari. To bi, po mome skromnom mišljenju, bila mržnja hrvatskih velikaša i hrvatskog naroda proti Emanuelovoj vlasti, koju je Arnir nastojao i utvrditi i proširiti, a čim je samo od sebe sve većma otuđivao Hrvate.*⁷²

Kako ćemo obrazložiti u nastavku, slažemo se kako nadbiskup Arnir nije znao da je dotična isprava krivotvorena, ali nipošto se ne slažemo s Pivčevićem

ćevim tvrdnjama da je mržnja hrvatskoga naroda i njegovih velikaša, u ovom slučaju Nikole Kačića, prema bizantskoj vlasti bila uzrokom Arnirove smrti, jer o tome nigdje u izvorima nema ni traga. Također, nema nikakvih izvora koji bi potvrdili utemeljene pretpostavke, pa ni ostavili mjesta za njih, da je Arnir nastojao utvrditi i proširiti bizantsku vlast na hrvatskim prostorima, pa se stoga ni u tom pogledu ne možemo složiti s Pivčevićem.

Što se pak tiče pisanja Nade Klaić o ovoj temi, držimo ga suviše pristranim i tendencioznim. Naime, dok o Nikoli Kačiću gotovo isključivo piše u superlativima, jer je *ne samo vodio svoje ljude u pljačku nego je branio svaki komad zemlje na kopnu*,⁷³ za nadbiskupa Arnira nema lijepih riječi, pa čak ni najmanjeg razumijevanja za njegove postupke u okviru doba u kojemu je živio. Stoga je za nju Kačić nastupao *u obrani, po svoj prilici porodičnih posjeda u Mosoru*, kada je *otimača svoje imovine*, tj. nadbiskupa Arnira, kaznio smrću. U tom duhu je i Tomu Arhiđakona, jedini izvor koji govori o nadbiskupovu ubojstvu, proglasila pristranim kroničarom, koji je prikazao *čitav događaj u posve krivom svjetlu*.⁷⁴

Pozivajući se na *nepriprano promatranje zbivanja u splitskoj crkvi za bizantske vladavine u Dalmaciji*, Nada Klaić podsjeća na Arnirova prethodnika, nadbiskupa Girarda, od kojega su Splićani tražili da ode u Konstantinopol položiti zakletvu caru, a kako je on to ustrajno odbijao, Splićani su nastavili s pritiskom na njega, sve dok nije napustio Splitsku nadbiskupiju. Sve to Splićani su, tvrdi Nada Klaić bez ikakvih argumenata i obrazloženja, radili jer su bili *očito nečiste savjesti*,⁷⁵ pa su i od Arnira, nakon što je došao u Split, tražili isto. Iz daljnega pisanja Nade Klaić stječe se dojam da se Arnir, došavši u Split, brinuo jedino za gomilanje materijalnih dobara splitske Crkve. Stoga, tumači Nada Klaić, on *odjednom počinje isticati neko pravo splitske crkve u Mosoru, i upravo nam to daje pravo da ga osudimo kao otimača kneževskih posjeda*, koji je odlučio iskoristiti priliku *stoga što bizantski dvor s kojim podržava više nego dobre prijateljske veze, ne može biti obaviješten o pravom stanju spora*.⁷⁶ U takvim okolnostima Arnir je, smatra Nada Klaić, obavijestio cara Emanuela Komnena da mu neprijatelji oduzimaju posjede, naročito Srinjine, a car je, nastojeći očuvati dobre odnose sa Splitom i splitskom Crkvom, naložio svom upravitelju Rogeriju neka ispita slučaj i potom dodijeli splitskoj Crkvi samo one posjede za koje nadbiskup pruži pisane dokaze da mu pripadaju. Kako tih dokaza nije imao, Arnir je dao krivotvoriti dokaze, koje je Rogerije prihvatio i dosudio nadbiskupu sporne zemlje. No presudu na temelju takvih dokaza

nije prihvatio Nikola Kačić, nego je ubio nadbiskupa.⁷⁷ Ipak, Nada Klaić ne samo da ne pokazuje suosjećanje za žrtvu okrutnoga ubojstva, nego čak staje na stranu ubojica i bez imalo suzdržanosti zaključuje: *Pravda je bez sumnje u ovom slučaju na strani Kačića.*⁷⁸

Pristranost i tendencioznost Nade Klaić posebno dolazi do izražaja kada tvrdi da Nikola Kačić nije bio kažnjen zbog nadbiskupova ubojstva.⁷⁹ Istina je da u dokumentima nema potvrde o ikakvoj kazni za Nikolu Kačića, ali nema ni potvrde da nije kažnjen. Drugim riječima, to što nam nisu sačuvani dokumenti koji bi potvrdili da je Nikola Kačić kažnjen, ipak ne znači da on uistinu nije kažnjen. Štoviše, upravo činjenica da ga dokumenti nakon događaja više uopće ne spominju, opravdava pretpostavku da ga je neka kazna ipak stigla. No, Nada Klaić u to ne vjeruje, a kao dokaz da on nije bio kažnjen, navodi riječi Tome Arhiđakona, prema kojemu su nadbiskupove ubojice zadesili glad, mač i kuga. Budući da arhiđakon nije naveo neku konkretniju kaznu za Nikolu Kačića i njegove ljude, onda oni, smatra Nada Klaić, zapravo i nisu bili kažnjeni.⁸⁰ Osobno mi je teško oteti se dojmu da je takva argumentacija pristrana i tendenciozna, jer bi u suprotnome značilo da Nada Klaić, koja je svoja glavna djela posvetila srednjovjekovnoj hrvatskoj povijesti, ne razumije jezik srednjovjekovnoga klerika, kakav je bio Toma Arhiđakon. Naime, kao svećenik i srednjovjekovni kroničar, Toma se služi jezikom karakterističnim za svoju izobrazbu i za svoje doba. Stoga, kada kaže da su nadbiskupove ubojice zadesili glad, mač i kuga, onda zapravo aludira na najveću moguću kaznu, gotovo na uništenje ubojica, jer sintagmu o gladi, maču i kugi preuzima iz biblijske *Knjige otkrivenja*. Ondje se tim riječima označavaju tri jahača apokalipse, nakon kojih slijedi i četvrti – smrt. Dakle, kada Toma Arhiđakon kaže da su ubojice nadbiskupa Arnira stigli glad, mač i kuga, onda nipošto ne želi iza te sintagme zakamuflirati njihovo nekažnjavanje, nego, upravo suprotno, skupinu ubojica osuđuje simboličnom sintagmom, koja je njemu sasvim dovoljna, pa se stoga ne upušta u detaljno opisivanje njihove sudbine ili kazni koje su ih zadesile. Detaljniji opis za njega je suvišan, jer je on nadbiskupovim ubojicama pripisao najveću kaznu koju je mogao, izrazivši je biblijskom sintagmom koja u potpunosti odgovara jeziku srednjovjekovnoga klerika.

Na koncu, svi Arnirovi kritičari zamjeraju nadbiskupu što je posjede svoje dijeceze na Mosoru pokušao dobiti na temelju krivotvorene isprave, a Nada Klaić ga, kako smo vidjeli, izravno optužuje da je upravo on dao krivotvoriti

neke isprave. Prvo treba razjasniti da spomenuti falsifikat donosi ispravu kralja Kolomana od 15. lipnja 1103., kojom on daruje splitskome nadbiskupu Krescenciju i njegovim nasljednicima neka dobra, uključujući i selo Srinjine, s kmetovima te desetine na Mosoru.⁸¹ No, nema nikakvih dokaza, pa čak ni indicija, koje bi upućivale na to da je Arnir dao krivotvoriti tu ispravu. Štoviše, neki su povjesničari tvrdili suprotno, dokazujući da je krivotvorina nastala prije Arnirova dolaska u Split,⁸² što znači da on vjerojatno nije ni znao da je riječ o falsifikatu. Drugim riječima, nadbiskup je vjerojatno tu ispravu smatrao autentičnom, pa mu je poslužila kao dokaz kojim je pred već spomenutim bizantskim upraviteljem Rogerijem dokazivao vlasništvo nad zemljama u Mosoru. Rogerije je, kako smo već spomenuli, prihvatio dokaz i dosudio sporne zemlje Arniru, tj. Splitskoj nadbiskupiji.

Osim toga, ni jedan povijesni izvor ne svjedoči precizno na temelju koje isprave ili isprava je Arnir pred Rogerijem dokazivao vlasništvo nad spornim zemljama. Osim spomenutoga falsifikata, vjerojatno je u rukama imao i jednu stariju ispravu, kojom je kralj Gejza II. godine 1158. potvrdio da je knez Branimir splitskoj Crkvi poklonio selo Srinjine u Poljicima.⁸³ Stoga ne možemo a da se, zajedno s Lovrom Katićem, ne zapitamo zašto tvrditi da je Arnir temeljio svoja prava isključivo na jednom falsifikatu, kad znamo da je imao i drugi autentični dokument u rukama.⁸⁴ Štoviše, taj dokument analogno navodi na zaključak da je postojala i neka darovnica samoga kneza Branimira, koja se poslije izgubila.

Činjenica je da nikada nećemo moći saznati sve detalje o okolnostima Arnirove mučeničke smrti, no isto je tako činjenica da je nadbiskup branio prava svoje Crkve i da je pritom bio poprilično neustrašiv i nepopustljiv. Takav stav koštao ga je života, slično kao i canterburyjskoga nadbiskupa Thomasa Becketa, kojeg su, samo deset godina prije Arnirova mučeništva, 1170. u njegovoj katedrali ubili normanski vitezovi na nagovor engleskoga kralja Henrika III., čijim se nepravednim odlukama nadbiskup bio usprotivio. Stoga je u pravu Lovre Katić kada kaže da Arnir *svakako nadmašuje moralno svoje ubojice Kačiće*, napominjući pritom da je nadbiskup djelovao *u duhu svoga vremena, pa niti je opravdano ni logično suditi mu iz današnje povijesne perspektive*.⁸⁵ Drugim riječima, nadbiskupa Arnira, kao uostalom i sve ostale povijesne ličnosti i događaje, ne smije se sagledavati ni suditi sa današnjih stajališta, nego isključivo u duhu doba u kojem su živjeli.

ZAKLJUČAK

Tek kada nadbiskupa Arnira smjestimo u društveno-politički i vjerski kontekst njegova doba, možemo objektivno sagledati i ispravno razumjeti njegove stavove i postupke. Analizirajući sačuvana povijesna vrela, dolazimo do zaključka da je Arnir, naslijedivši Girarda na splitskoj metropolitanskoj stolici, uspio smiriti napetosti koje su ga dočekale i uspostaviti dobre političke veze s carem Emanuelom Komnenom. Njegova suradnja sa papom Aleksandrom III. očito se odvijala u ozračju međusobnog povjerenja i prijateljske potpore, pa se stoga Arnir mogao upustiti i u rješavanje nekih problema i međusobnih sukoba među sufraganima Splitske metropolije, kojoj se neumorno trudio pribaviti primacijalni status. Premda mu potonje nije uspjelo, neupitno je da su Arnirova zalaganja i pothvati znatno pridonijeli tome da su njegovi nasljednici ipak dobili naslov primasa. Mučenička smrt nadbiskupa Arnira, koju su neki autori pristrano i tendenciozno tumačili, neupitno je čin nasilja i nepravde svojstven brojnim srednjovjekovnim velikašima, te ga se nipošto ne smije opravdavati ni pokazivati razumijevanje za njega. Samom pak nadbiskupu Arniru, kojeg splitska Crkva štuje kao sveca, treba odati priznanje i počast jer je odigrao veliku i neupitno pozitivnu ulogu u društvenom i crkvenom životu svoga doba.

BILJEŠKE

- ¹ Toma Arhidakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 109-115.
- ² Daniele Farlati: *Illyricum sacrum*. Venetis 1765., knj. 3. 194-210.
- ³ Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*, knj. II. Zagreb 1904. Stranice na kojima se Arnir spominje u ovom djelu ne navodim, jer se na kraju djela nalazi kazalo imena. Isto je i s ostalim djelima koja se spominju u bilješkama vezanim uz uvodni tekst, a u kojima se ne navode stranice na kojima se spominje nadbiskup Arnir.
- ⁴ Lovre Katić: *Povijest Splitske biskupije*, X. Službeni vjesnik Biskupije splitske i makarske, Split VIII/1961. br. 6-7, 25-29.
- ⁵ Ivan Pivčević: *Sabrani radovi o Poljicima*. Priko 2008., 360-364.
- ⁶ Ivan Ostojić: *Metropolitanski kaptol u Splitu*. Zagreb 1975.
- ⁷ Eduard Peričić: *Sclavorum regnum Grgura Barskoga*. Zagreb 1991.
- ⁸ Slavko Kovačić: *Splitska metropolija u dvanaestom stoljeću*. U: Krbavska biskupija u srednjem vijeku. Rijeka-Zagreb 1988., 18-19, 22-24, 31.
- ⁹ Nada Klaić: *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb 1976., 480-482.
- ¹⁰ Mirjana Matijević-Sokol: *Toma Arhidakon i njegovo djelo*. Jastrebarsko 2002.

- ¹¹ Ivan Majnarić: *Misija papinskog legata Rajmunda de Capelle 1177. godine*. Povijesni prilozi, XXII/2003., br. 24
- ¹² Mate Kuvačić: *Split i Poljica – odnosi kroz povijest*. Kulturna baština, Split 2011., br. 37, 10-13.
- ¹³ Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 105.
- ¹⁴ Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 128-129.
- ¹⁵ Girard se u diplomatskoj građi kao splitski nadbiskup prvi put spominje krajem 1167. (Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II., 117-118.)
- ¹⁶ Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 109.
- ¹⁷ Isto, 109.
- ¹⁸ Taj grad se danas zove Cagli, a nalazi se u pokrajini Marche.
- ¹⁹ Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 109.
- ²⁰ Isto, 109.
- ²¹ Frane Franić: *800. obljetnica slavne smrti svetoga Arnira*. Vjesnik Nadbiskupije splitsko-makarske, XXIX/1981. br. 4, 9-10.
- ²² Daniele Farlati: *Illyricum sacrum*. Venetis 1765., knj. 3. 194.
- ²³ Bilješka M. Matijević-Sokol u: Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 109, bilj 3.
- ²⁴ Na to je već upozorio I. Majnarić. (Ivan Majnarić: *Misija papinskog legata Rajmunda de Capelle 1177. godine*. Povijesni prilozi, XXII/2003., br. 24, 80.)
- ²⁵ Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 115.
- ²⁶ Ako je 1175. početna godina Arnirove nadbiskupske službe u Splitu, onda mu je vjerojatno upravo te godine stigla čestitka njegova prijatelja, nekog bolonjskoga kanonika (Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 141.).
- ²⁷ Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 109. Toma pripovijeda da su Splićani nakon Arnirova ubojstva otišli u Ravenu i preuzeli ondje nadbiskupove dragocjenosti. (Isto, 115.)
- ²⁸ Isto, 109.
- ²⁹ Isto, 113.
- ³⁰ Daniele Farlati: *Illyricum sacrum*. Venetis 1765., knj. 3. 204; Lovre Katić: *Povijest Splitske biskupije*. Službeni vjesnik Biskupije splitske i makarske, Split X. VIII/1961., br. 6-7, 107.
- ³¹ Ivan Pivčević: *Sabrani radovi o Poljicima*. Priko 2008., 360-361.
- ³² Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 113.
- ³³ Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 165.
- ³⁴ Ivan Majnarić: *Papinski legati na istočnojadranskoj obali (1159. – 1204.)*. Zagreb 2008., 81.
- ³⁵ Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 100-102.
- ³⁶ Ivan Majnarić: *Papinski legati na istočnojadranskoj obali (1159. – 1204.)*. Zagreb 2008., 80.
- ³⁷ Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 111.
- ³⁸ Isto, 111.
- ³⁹ Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 100-102.
- ⁴⁰ Isto, 121-122.
- ⁴¹ S. Kovačić drži da se Mirejev neposluh vjerojatno sastojao u nepoštivanju neke metropolitane

- odluke koja mu nije bila po volji, te čije je izvršenje stoga pokušao omesti uz pomoć svjetovnih vlasti. S obzirom na kasniji razvoj događaja, Kovačić opravdano pretpostavlja da se već tada moglo raditi o Mirejevu sporu s ninskim biskupom glede razgraničenja njihovih dijeceza. (Slavko Kovačić: *Splitska metropolija u dvanaestom stoljeću*. U: Krbavska biskupija u srednjem vijeku. Rijeka-Zagreb 1988., 22.)
- 42 Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 164. Smičiklas je navedeno pismo datirao oko 1179., a Barada je zaključio da je nastalo najkasnije 1178., jer Arnir početkom 1179. poziva Mireja, s ostalim svojim sufraganima, da dođe u Split radi odlaska na opći crkveni sabor u Rim, što zasigurno ne bi učinio da je Mireju još uvijek bila oduzeta njegova biskupija. (Miho Barada: *Hrvatski vlasteoski feudalizam po Vinodolskom zakonu*. Rad JAZU. Zagreb 1952., knj. 44. 17-18.)
- 43 Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 164.-165.
- 44 Slavko Kovačić: *Splitska metropolija u dvanaestom stoljeću*. U: Krbavska biskupija u srednjem vijeku. Rijeka-Zagreb 1988., 28-30.
- 45 Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 95.
- 46 Slavko Kovačić: *Splitska metropolija u dvanaestom stoljeću*. U: Krbavska biskupija u srednjem vijeku. Rijeka-Zagreb 1988., 14-17.
- 47 Isto, 18.
- 48 Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 147.
- 49 Isto, 144-145, 146-147.
- 50 Isto, 148-149.
- 51 Isto, 149.
- 52 Daniele Farlati: *Illyricum sacrum*. Venetis 1765., knj. 3. 199.
- 53 Više o misiji legata Rajmunda de Capella i Teobalda donosi: Ivan Majnarić: *Misija papinske legata Rajmunda de Capelle 1177. godine*. Povijesni prilozi, XXII/2003., br. 24, 93-103. (Autor se poziva na obilnu literaturu i izvore, na koje također upućujemo.)
- 54 Više o Grgurovu životu i djelovanju, uključujući i njegove odnose prema Arniru, vidi kod: Eduard Peričić: *Sclavorum regnum Grgura Barskoga*. Zagreb 1991.
- 55 Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 159.
- 56 Isto, 159.
- 57 Isto, 159.
- 58 Isto, 163.
- 59 Papa Aleksandar III. putovao je u Mletke na potpisivanje mira s Fridrikom I. Sa svojom je pratnjom na putovanju prvo prispio na Palagružu, a potom u Vis. Saznavši za to, Arnir mu je pošao u susret i otpratio ga do Zadra. Više o tome vidi kod: Ante Marija Strgačić: *Papa Aleksandar III. u Zadru*. Radovi Instituta JAZU u Zadru, 1 (1954), 153-185.
- 60 Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 163-164.
- 61 Daniele Farlati: *Illyricum sacrum*. Venetis 1765., knj. 3. 203.
- 62 Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 113.
- 63 Isto, 113.
- 64 Isto, 113.
- 65 Isto, 113-115.

- ⁶⁶ Više o Arnirovu štovanju te o sudbini njegova nekadašnjega groba i posmrtnih ostataka vidi kod: Toma Arhidakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 115; Daniele Farlati: *Illyricum sacrum*. Venetis 1765., knj. 3. 206-210; Kruno Prijatelj: *Ljetopis nepoznatog Splićanina od g. 1756. do 1811*. Starine, Zagreb 1952., knj. 44. 88-90; Lovre Katić: *Povijest Splitske biskupije*. Službeni vjesnik Biskupije splitske i makarske, X. Split VIII/1961. br. 6-7, 28-29; *Legende i kronike*. Split 1977., 125-147; Frane Franić: *800. obljetnica slavne smrti svetoga Arnira*. Vjesnik Nadbiskupije splitsko-makarske, XXIX/1981., br. 4, 9-11; Zoran Ladić: *O nekim hagiografskim motivima u Životopisu splitskog biskupa sv. Arnira*. Croatica Christiana Periodica, XXI/1997., br. 40, 13-17; Igor Fisković i Višnja Flego: *Juraj Dalmatinac*. U: Hrvatski biografski leksikon. Zagreb 2005., knj. 6. 567-574. (potonji autori donose i obilnu literaturu o Arnirovu sarkofagu, na koju također upućujem).
- ⁶⁷ Ivan Pivčević: *Sabrani radovi o Poljicima*. Priko 2008., 362.
- ⁶⁸ Isto, 362.
- ⁶⁹ Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1906., knj. IV. 453-454.
- ⁷⁰ Ivan Pivčević: *Sabrani radovi o Poljicima*. Priko 2008., 363-364.
- ⁷¹ Isto, 364.
- ⁷² Isto, 59.
- ⁷³ Nada Klaić: *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb 1976., 480.
- ⁷⁴ Isto, 480.
- ⁷⁵ Isto, 481.
- ⁷⁶ Isto, 481.
- ⁷⁷ Isto, 481-482.
- ⁷⁸ Isto, 482.
- ⁷⁹ Isto, 482.
- ⁸⁰ Isto, 482.
- ⁸¹ Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 10-11.
- ⁸² Ivan Pivčević: *Sabrani radovi o Poljicima*. Priko 2008., 67-68; Ferdo Šišić: *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102 – 1301): prvi dio (1102 – 1205): od Kolomana do Ladislava III*. Zagreb 1944., 110. Oni su držali da je spomenuti falsifikat nastao oko god. 1165./66.
- ⁸³ Tadija Smičiklas: *Codex diplomaticus*. Zagreb 1904., knj. II. 86-87.
- ⁸⁴ Lovre Katić: *Povijest Splitske biskupije*. Službeni vjesnik Biskupije splitske i makarske, X. Split VIII/1961. br. 6-7, 28.
- ⁸⁵ Isto, 28.

ARNIR: LIFE AND WORK OF THE ARCHBISHOP OF SPLIT

Summary

This paper, whose content is based on relevant published sources, critically analyzes the life and work of Arnir (Rajnerie), the medieval archbishop of Split. His views on suffragan bishops, Pope Alexander III and Emperor Emanuel Komnen are analyzed within a broader social and religious context of the time. A significant emphasis is put on the diplomatic relations that Arnir had with Grgur, the Bishop of Bar: the dynamic of those relations reveals Arnir's ambitious attempts to raise the Split metropolity to primatial status. Arnir's martyrous death attracted attention of a large number of authors for centuries. Therefore, the author considers it important to reveal the view on the martyr's death that those many authors provided. The most significant work in this respect was by the Split Archdeacon Toma. The author also provides a critical analysis of works by other, less known authors, whose depiction of the archbishop's life and death was rather haphazard.